

En frikyrklig pionjär

Ur boken Kvinnor Präster Torpare Bönder
Utgiven 1962 av Sven Rydstrand

Den frikyrkliga rörelsen räknas i allmänhet ha tillkommit efter år 1875, då flera föreningar av frireligiös art bildades. Men en oorganiserad frikyrkorörelse fanns dock långt tidigare, och den hade en viss blomstringsperiod i början av 1800-talet. Åtminstone var detta fallet i västra Sverige, där en mängd lekmanapredikanter framträdde trots hårt motstånd från prästerskapets och myndigheternas sida. En av dessa förkunnare i Bohuslän var en f.d. landskontorist vid namn Johan Hindrik Landén. Han var Orustbo till börden och uppehöll sig särskilt med sitt predikande i trakterna kring Uddevalla på 1820-talet och några årtionden framåt. Undertecknad har bland Göteborgs domkapitels handlingar funnit följande kulturdokument, vilket ganska bra belyser de svårigheter, som denne Landén hade att kämpa emot. Det lyder sålunda:

"Carl Johan med Guds nåde, Sveriges, Norriges, Götes och Vendes konung. Vår ynnest och nådiga benägenhet med Gud allsmäktig, Troman och Tjänare, Doktor, Biskop, Kommendör av vår Nordstjerneorden, så ock Konsistoriales. Med anledning av de underdåniga ansökningar, såväl Anders Andreassons och Olof Anderssons från Köperöd i Forshälla socken jämte flera hemmansägare i Bohus och Älvsborgs län, som ock några ledamöter av Uddevalla borgerskap, samt förre landskontoristen J. H. Landén, hos Oss gjort, de förre att utan hinder av prästerskap och kronobetjäning, få inom sina boningar för husfolk, anförvanter, vänner och andra i trakten boende personer, som önskade däruti deltaga, hålla enskilda andaktsövningar, den senare, att honom måtte tillåtas få, såsom han sig uttryckt, på lediga stunder uppbygga sina medmänniskor med Guds ord, haven I på nådig befallning, sedan pastorsämbetet i Forshälla och i Skredsvik, samt kontraktsprosten, doktor Rabe, hörde blivit, i överensstämmelse med deras yttrade åsikter, uti avgivet, underdånigt yttrande den 30 sistlidne november anført, att om förstnämnde sökande endast ifrågakänt den enskilda andakten med barn och husfolk, något hinder däremot från vederbörande myndigheter desto mindre kunnat möta, som dylika andaktsövningar icke borde någon förmenas, men då här åsyftas tillträde för andra personer än husfolket, samt att en särskild föreläsare skulle utlägga skriftens ord, vore sådant en oordning inom församlingen, vadan och då i övrigt behovet icke påkallade ifrågavarande sammankomster, enär sökandena icke hade längre väg till sina sockenkyrkor, än att de varje söndag kunna dem besöka

I desto mer avstyrken nådigt bifall till ifrågavarande underdåniga ansökningar, som de voro stridande emot gällande författningar, särdeles Kungl. breven den 12 januari 1726 (Konventikelplakatet) och den 2 maj 1751, och som Landén i sin särskilda framställning visat okunnighet om meningen av skriftens språk och av Doktor Luthers skrifter, dem han dels orätt förklarar, dels illa tillämpat och således jämväl sin oskicklighet till det värv han ville sig åtaga visat, varande honom likväl obetaget, därest han ägde en inre kallelse till predikoämbetet, att, i föreskriven ordning, söka att bliva präst. Med avseende å vad I samt övriga vederbörande sålunda i underdånighet anført och upplyst, hava vi icke funnit skäl till förevarande underdåniga ansökningar vårt nådiga bifall lämna, vilket vi eder härmed till svar samt egen och vederbörandes efter rättelse och förståndigande i nåder tillkännagiva, och befalla eder Gud allsmäktig nådeligen.

Stockholms slott den 22 december 1831.

Carl Johan.

Aug. von Hartmansdorff."

Om predikanten Landén sedermera fick något tillstånd att predika, är inte känt, och troligt är det inte. i varje fall har ingen handling därom kunnat spåras. Men det berättas likväl, att han reste omkring och predikade såväl i Bohuslän som i Dalsland och Västergötland, och att han samlade stora skaror intresserade omkring sig. Han blev en av de många pionjärer, som banade väg för den frikyrkliga rörelse, som så småningom skulle organiseras på 1870-talet, en rörelse, som trots många brister dock förmått giva sälta och nytt liv över religionslivet i vårt land.

Om Landén kan man läsa följande i hävdatecknaren C. W. Skarstedts år 1888 i Uddevalla tryckta arbete "**Uddevalla Kyrko och Skolminne**", sidorna 373–378:

"Vi måste därnäst omnämna en enskild person, som sökte bilda en församling, om ej alldeles av samma art, som den förenämnda (Brödraförsamlingen i Uddevalla), dock lika litet som denna i annan avsöndring från den allmänna, än som äger rum enligt helgelsekrav. Namnet är Johan Hindrik Landén. Denne, om vilken Linnström i sitt ypperliga Boklexikon "har sig intet bekant", var född 1804 i Morlanda, där hans fader Anders Landén (född i Trätte, Långelanda socken, därav till äventyrs tillnamnet taget) förestod ett sillsalteri för herrar Koch, innan han varit kronomagasinsförvaltare i Uddevalla.

Han dog där 1837, 62 år gammal. Uppgiften att Johan Hindrik varit student, är ogrundad, ty blott brodern är såsom sådan inskriven i Lund. Den genomgripande sinnesförändring han genomgått, enligt vad han skriver till Kungl. Maj:t, dat. Uddevalla 21 juli 1831, då han ber om predikotillstånd, torde haft sin närmaste väckelseanledning i broderns bråddöd. Denne broder, Andreas Emanuel, född i Morlanda 1807, har i Göteborgs nationsmatrikel tecknat sitt namn näst ovanför den äldre kamrat, en prostson, av vilken han en natt, den 7 september 1829, mördades i det hus, tillhörigt professor Lindfors, vilket efter den tragiska händelsen ännu i dag är stämplat med namnet "Locus".-----

Huru snart därefter han begynte med sin andeliga lekmanverksamhet, är ej känt mer än att han tidigt nog varit därför ställd till rätta. Han skriver till kungen om "de religionssamtal, som jag i några år hållit", och att därvid något missbruk ej ägt rum. Tydligtvis har han måst lämna sin kontoristbefattning i och med detsamma han blivit anklagad för privata gudstjänstamtal. Klagomålet utgick från Konsistorium till Justitiekanslersämbetet, som därför måste anställa åtal. Uddevallakommissionens av tre pastorer yttrande gjorde Konsistorium till sitt, att han "orätt förklarad och illa tillämpat bibelspråk och ställen i Luthers skrifter". Vilka dessa språk och ställen varit, ber han ödmjukast i en inlaga år 1833 Konsistorium låta honom få veta.

Men i stället får han denna lakoniska resolution: "Konsistorium tager denna skrift i behörigt övervägande och finner densamma vara av den beskaffenhet, att på densamma inte avseende kan fästas. Ut supra. L. M. Bromander." Konsistorium hade i sitt utlåtande till kungen i november 1831 yttrat, "att det behöves intet att människor samlas för att uppbygga varandra med Guds ord, eftersom de varje söndag kunna besöka kyrkan."

Landén fortfor emellertid med sin predikoverksamhet även efter det att han fått Kungl. Maj:ts avslag. Han återopade nämligen de ord i utslaget, där det hette, att vad sammankomsterna vidkom, så borde de icke "föranleda till åtal emot honom eller dem, som sammankomsterna bevistat". Men predikanten blev dock på många olika sätt trakasserad, särskilt av prästerna, och därför beslöt han sig för att skriva en bok därom. Boken gav han titeln "**J. J. N. Den allmänt förfallna kristenheten och Tidens tilltagande ondska**". Den blev dock ingen framgång

för Landén. Först var det svårt att få någon boktryckare, som åtog sig arbetet. Uddevalla stads boktryckare vågade inte trycka boken av fruktan för prästerskapet. En boktryckare i Vänersborg, Johan Qvist, tryckte den emellertid år 1835. Det blev 265 sidor, och upplagan var 1 500 ex. Även i Vänersborg blev dock boken snart förbjuden, och när halva upplagan sålts, beslagtogs resten. Boken blev därför mycket sällsynt och senare efterfrågad. Skarstedt kunde sålunda på sin tid endast uppleta ett enda ex. av den. Nu är det inte många, som känner till detta Landéns arbete.

Motgången synes ha tagit död på Landéns predikolust. På 1840-talet tycks han nästan helt ha upphört med sina predikoresor. Han hade satt upp en liten järnhandel i Uddevalla och skötte denna samtidigt som han ägnade sig åt urmakeri. Det lär ha tagit all hans tid i anspråk. År 1883 dog han på Annegreteberg i Uddevalla, nära 80 år gammal. Skarstedt säger om honom att han var en högväxt, reslig man med stora blå ögon och att han allmänt vitsordades för en efterdömlig vandel, ehuru han var väl mycket tillbakadragen och sluten av sig.

Johan Hindrik Landén var utan tvivel en märklig man, i många avseenden långt före sin tid. Hans skrifter är väl värda ett mera ingående studium en gång, när lekmannapredikan i Västsverige under 1800-talets förra hälft skall bli föremål för en avhandling.